

DE ROL VAN WILD BIJ DE INSLEEP EN VERSPREIDING VAN KLASSIEKE VARKENSPEST EN MOND- EN KLAUWZEER IN NEDERLAND

ADVIES AAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit OVER DE ROL DIE WILD KAN SPE-
LEN BIJ DE INSLEEP EN VERSPREIDING VAN KLASSIEKE
VARKENSPEST EN MOND- EN KLAUWZEER IN NEDER-
LAND EN DE WIJZE WAAROP DEZE DIERZIEKTEN IN DE
WILDPOPULATIE KUNNEN WORDEN BESTREDEN

SAMENSTELLING VAN DE RAAD

- prof. dr. C.J.G. Wensing, voorzitter
- A. Achterkamp
- mw. drs. I. Arendzen
- mw. ir. A.M. Burger
- mw. mr. E.C. Greve
- ir. M.J.B. Jansen
- drs. S.B.M. Jongerius
- J.Th. de Jongh
- drs. R.J.T. van Lint
- P.J.J.M. Loonen
- dr. ir. H. Paul
- prof. dr. A. Pijpers
- drs. T. de Ruijter
- S.J. Schenk
- prof. dr. F.J. van Sluijs
- H.W.A. Swinkels
- drs. P.A. Thijsse
- prof. dr. J.H.M. Verheijden
- mr. ing. C.J.J.M. Vermeeren
- drs. P. van der Wal

Raad voor Dierenaangelegenheden

bezoekadres:

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

postadres:

Postbus 90428
2509 LK Den Haag

telefoon 070 3785266

fax 070 3786336

e-mail info@rda.nl

www.raadvoordierenaangelegenheden.nl

Secretaris: mw. dr. drs. I.D. de Wolf

INHOUDSOPGAVE

Advies	5
Onderbouwing	
1. Inleiding	11
2. Wild in Nederland	12
3. Kans op de insleep en verspreiding van klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer door wild	15
4. Politiek beleid bij uitbraken onder wild	21
5. Visies van belanghebbenden en experts	26
Literatuurlijst	29
Bijlagen	
1. Geraadpleegde personen	31
2. Overzicht van publicaties	33

ADVIES

Op verzoek van de Voedsel en Waren Autoriteit heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden (hierna: de Raad) in kaart gebracht welke rol wilde populaties evenhoevigen (hierna: het wild) (kunnen) spelen bij de insleep en verspreiding van de besmettelijke aangifteplichtige dierziekten klassieke varkenspest (KVP) en mond- en klauwzeer (MKZ) in Nederland. Bij het in kaart brengen heeft de Raad geconstateerd dat een aantal punten nadere aandacht verdient. De Raad doet hiertoe een aantal aanbevelingen.

Bezorgdheid

De Raad spreekt haar bezorgdheid uit over het huidige kennisniveau. De indruk bestaat dat bij een uitbraak van KVP of MKZ onder het wild de betrokken partijen onvoldoende zijn uitgerust voor het doeltreffend bestrijden van deze uitbraak. Zo is onvoldoende bekend welke bestrijdingsmethoden effectief zijn, welke consequenties een bepaalde aanpak heeft voor het wild en de commerciële veehouderij en welke rol mogelijke risicofactoren, zoals de ecologische hoofdstructuur (EHS), de 0-gebieden en de grensgebieden, kunnen spelen. Voorkomen moet worden dat in een crisissituatie hierover discussie ontstaat.

Constateringen van de Raad met betrekking tot klassieke varkenspest

In het recent opgestelde beleidsdraaiboek voor de bestrijding van KVP in wilde zwijnen (zie ook www.vwa.nl) is vastgelegd dat een groep deskundigen binnen 90 dagen na vaststelling van een uitbraak van KVP een zogenaamd "programma van uitroeiing" moet vaststellen. Het afsluiten van gebieden, het terugbrengen tot de voorjaarsstand en het intensief monitoren worden gezien als de belangrijkste maatregelen. De Raad is van mening dat de periode van 90 dagen te lang is in geval van een zeer serieuze situatie. De Raad is bovendien van mening dat de groep deskundigen ook in vredetijd bij elkaar moet komen om informatie uit te wisselen en te komen tot een groter inzicht in de efficiëntie van verschillende maatregelen. De groep deskundigen zou zich daarnaast moeten buigen over de problematiek van uitbraken in zogenaamde 0-gebieden. De Raad stelt voor het overleg tussen de deskundigen een frequentie van twee maal per jaar voor in vredetijd.

Over het terugbrengen tot de voorjaarsstand wordt verschillend gedacht. Het is van belang ook dit onderwerp te bediscussiëren met de groep deskundigen en daarbij ook belangrijke eigenaren van leefgebieden van wilde zwijnen als gespreks-

partner uit te nodigen. De Raad adviseert daarnaast om op korte termijn in overleg te treden met onze buurlanden om te komen tot een gedeeld inzicht in de populaties wilde zwijnen die zich in de grensstreek ophouden en de wijze waarop een uitbraak van KVP in de grensstreek zou moeten worden bestreden. Tot slot moet de overheid de dialoog met natuurbeheerders, de commerciële veehouderijsector en maatschappelijke organisaties niet uit de weg gaan.

Constateringen van de Raad met betrekking tot mond- en klauwzeer

De kans op verspreiding van MKZ door wild wordt laag geacht: MKZ komt niet endemisch voor in Europa. De monitoring van MKZ onder wild is daarom stopgezet. Bovendien wordt gesteld dat bij een uitbraak van MKZ onder wild de mogelijkheden tot bestrijding zeer beperkt zijn. In het geval van een enkele besmetting wordt door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de beleidslijn gehanteerd van “wachten en hopen tot het overgaat”. In het geval van een oncontroleerbare uitbraak wordt het massaal doden van wild (waaronder bijvoorbeeld de grote grazers in de Oostvaardersplassen) niet uitgesloten door het ministerie van LNV. De Raad is van mening dat het onderwerp ‘MKZ onder wild’ hoger op de politieke agenda moet komen en een grotere alertheid gerechtvaardigd

is, gezien de grote (maatschappelijke) consequenties in geval van een oncontroleerbare uitbraak onder wild en de beperkte mogelijkheden tot bestrijding.

Evenals bij KVP vindt de Raad ook hier de periode van 90 dagen waarbinnen de te volgen aanpak na een vastgestelde uitbraak van MKZ moet worden bepaald door een groep deskundigen te lang. Eveneens in de Raad van mening dat de groep deskundigen ook in vreedstijd bijeen moet komen (bijvoorbeeld twee keer per jaar) om ideeën uit te wisselen en te komen tot een duidelijk beeld van de mogelijkheden tot bestrijding. Daarnaast adviseert de Raad de overheid ook hier de dialoog met natuurbeheerders, de commerciële veehouderijsector en maatschappelijke organisaties niet uit de weg gaan.

Dierziektebeleid voor grote grazers

In de discussie over dierziektebestrijding en wild nemen de grote grazers een bijzondere plaats in. Volgens de geïnterviewde experts vallen deze dieren met betrekking tot de dierziektebestrijding tussen wild en gehouden dieren in: de dieren leven in afgesloten gebieden, maar zijn onmogelijk allemaal op te hokken. Het doden van grote grazers tijdens een uitbraak wordt door het ministerie van LNV niet uitgesloten, maar stuit op ernstige bezwaren van terreinbeheerders en

maatschappelijke organisaties. De Raad is van mening dat de grote grazers in de Nederlandse natuurgebieden in het licht van dit onderwerp zoveel mogelijk moeten worden beschouwd als gehouden dieren. Dit betekent ook dat er een zorgplicht bestaat. Ook betekent het dat het doden van dieren zoveel mogelijk moet worden voorkomen en dat vaccinatie niet kan worden uitgesloten. De Raad adviseert het onderwerp "dierziektebeleid voor grote grazers" hoger op de (Europese) politieke agenda te zetten. Ook adviseert de Raad onderzoek te laten uitvoeren naar de risico's en mogelijke bestrijdingsmethoden in geval van een uitbraak van een besmettelijke aangifteplichtige dierziekte onder wild. Dit kan gekoppeld worden aan de huidige discussie over I&R en welzijn van grote grazers.

Ecologische hoofdstructuur: logisch?

De koppeling van natuurgebieden is vanuit ecologisch perspectief gezien weliswaar uiterst belangrijk, veterinair gezien zijn er de nodige haken en ogen. Uit onderzoek van Alterra en CIDC is gebleken dat de voorgestelde varkensvrije zones niet effectief zijn. De Raad is dan ook van mening dat in de plannen voor de EHS het onderwerp "dierziektebeleid voor wild" een prominente plaats moet innemen. Op dit moment bereidt de overheid naar aanleiding van het onderzoek van CIDC en Alterra een nieuw plan voor de realisatie van

de EHS voor. De Raad adviseert dit aan te grijpen voor een discussie met alle belanghebbenden over dit onderwerp, al dan niet gevolgd door een frequent overleg zoals bepleit door de terreinbeheerders. De Raad is van mening dat ook dit onderwerp op de Europese agenda moet worden geplaatst, omdat koppeling van grensoverschrijdende natuurgebieden vanuit ecologisch perspectief gewenst is.

Communicatie

De Raad constateert dat de overheid op een goede manier diverse belanghebbenden betrokken heeft bij de ontwikkeling van een nieuw beleidsdraaiboek voor KVP en MKZ. Toch zijn niet alle partijen goed geïnformeerd over de huidige ontwikkelingen of zijn zij niet bereid overheidsingrijpen bij uitbraken te accepteren. De Raad adviseert de overheid de dialoog aan te gaan met partijen die (nog) geen zitting hebben in de groep deskundigen. Op deze wijze kan hun ervaringskennis worden benut en draagvlak voor het dierziektebeleid worden gecreëerd. Ook de interne communicatie binnen het ministerie van LNV en de communicatie tussen het ministerie van LNV en de VWA verdient naar de mening van de Raad aandacht.

Onderzoek

Er zijn nog veel onduidelijkheden over de kans op besmetting van wild met KVP of MKZ, de kans op overdacht van deze ziekten door wild op landbouwhuisdieren (en vice versa) en de effectiviteit en consequenties van bestrijdingsmethoden die in natuurgebieden kunnen worden ingezet. De Raad pleit dan ook voor meer onderzoek op deze terreinen middels een multidisciplinaire aanpak. In dit onderzoek moeten de ervaringen uit het buitenland worden meegenomen. De Raad is van mening dat bij de huidige stand van zaken en het huidige kennisniveau een eventuele grootschalige uitbraak onder wild niet goed bestreden kan worden.

Aanbevelingen

Samenvattend doet de Raad de volgende aanbevelingen:

- Verhoging van het kennisniveau door:
 - Te investeren in onderzoek naar de kans op besmetting van wild met besmettelijke aangifteplichtige dierziekten, de kans op overdacht van dergelijke dierziekten door wild op landbouwhuisdieren (en vice versa) en de effectiviteit en consequenties van bestrijdingsmethoden die in natuurgebieden kunnen worden ingezet;
 - Meer dialoog tussen de overheid en andere belanghebbenden om inzichten en er-

varingen te delen;

- Betere communicatie:
 - Binnen de overheid en tussen de overheid en andere belanghebbenden (zoals natuurbeheerders, de commerciële veehouderij en maatschappelijke organisaties) meer dialoog over het dierziektebeleid voor wild. Ook partijen die (nog) geen zitting hebben in de groep deskundigen dienen te worden betrokken bij het beleid. Een punt dat in het overleg aan de orde dient te komen is de relatie tussen het dierziektebeleid en de EHS;
 - Regelmatig overleg van de groep deskundigen, ook in vreedstijd, over de te volgen aanpak in geval van een uitbraak van een besmettelijke aangifteplichtige dierziekte, zoals KVP of MKZ. Te bespreken punten in het kader van KVP zijn de problematiek van een uitbraak van KVP in 0-gebieden en het terugbrengen van de populatie wilde zwijnen tot de voorjaarsstand;
 - Overleg met Duitsland, België en Luxemburg over de wijze waarop zal worden omgegaan met een uitbraak van KVP in de grensstreek;
- Verkorting van de periode waarbinnen een “programma tot uitroeiing” moet worden vastgesteld in geval van vaststelling van een uitbraak van KVP of MKZ;

- Grotere alertheid op het vóórkomen en de opsporing van MKZ bij wild;
- Meer (Europese) politieke aandacht voor:
 - Het vóórkomen en bestrijden van MKZ bij wild;
 - Het dierziektebeleid bij grote grazers;
 - Het dierziektebeleid voor wild in het kader van de EHS, met speciale aandacht voor de consequenties van koppeling van grensoverschrijdende natuurgebieden.

ONDERBOUWING

1. INLEIDING

1.1. Achtergrond

De recente uitbraken van KVP, MKZ en AI hebben een maatschappelijke en politieke discussie tot gevolg gehad over hoe om te gaan met deze ziekten.

De Raad voor Dieraangelegenheden heeft recentelijk in samenwerking met de Raad voor het Landelijk Gebied een advies uitgebracht over dierziektebeleid met draagvlak (RDA 2003/08 en RDA 2004/01). Het advies focust voornamelijk op de weerstand tegen het huidige bestrijdingsbeleid als het gaat om productiedieren en hobbydieren.

In het rapport (RDA 2003/08) staat onder andere vermeld:

“Met name het doden van alle, soms zeldzame dieren in een zone rond een besmet bedrijf, zonder onderscheid naar het doel waarvoor dieren worden gehouden, stuitte op veel onbegrip bij de verschillende belanghebbenden. Om het risico van verdere verspreiding van de ziekte in te dammen wordt het begrip “verdachte dieren” (bedoeld wordt dieren die mogelijk besmet zijn) namelijk zeer ruim gehanteerd

... Door veranderingen in de structuur van het platteland, met een toenemend aantal niet op voedselproductie gerichte agrarische activiteiten (hobbydierhouders, recreatie), leidt een uitbraak tot ontwrichting van de plattelandssamenleving en ontstaat weerstand tegen het bestrijdingsbeleid. Vooral daar waar het hobbymatig gehouden dieren of zeldzame dieren in natuurgebieden en dierentuinen betrof, riep de bestrijding veel negatieve gevoelens en weerstand op”.

Wild wordt slechts zijdelings in het rapport genoemd.

Tijdens de grote uitbraken van de laatste jaren zijn hobbydieren geruimd, maar wilde dieren als zwijnen, reeën en herten zijn buiten schot gebleven. De overheid heeft ten tijde van de uitbraken het CIDC steekproefsgewijs laten zoeken naar sporen van het MKZ-virus in de wildpopulatie reeën en herten en het KVP-virus in de wildpopulatie wilde zwijnen. Er zijn geen bewijzen aangetroffen dat de dieren geïnfecteerd waren, wat voor de overheid reden was aan te nemen dat het massaal doden van wild overbodig was.

Deze conclusie stuitte bij sommige partijen uit met name de agrarische sector op onbegrip. Er werden beschuldigingen geuit over de verspreidingsrisico's van ziekten door het wild. Ook werden er voorbeel-

den genoemd van reeën en herten die zich tijdens de uitbraak van MKZ eigenaardig (gek) zouden gedragen. Anderen ontkenden met klem de mogelijke risico's van verspreiding van MKZ en KVP door het wild in de Nederlandse bossen en parken. Zo werd door sommigen het begrip "robuustheid" in de discussie geïntroduceerd om aan te geven dat in het wild levende dieren van nature een betere weerstand hebben tegen ziekten dan landbouwhuisdieren die in intensieve veehouderijssystemen worden gehouden.

Discussie over wild met betrekking tot besmettelijke dierziekten lijkt regelmatig te zijn doorspekt met gelegenheidsargumenten en gevoeligheden. Natuurbeschermingsorganisaties, boeren, wetenschappers en maatschappelijke organisaties schuiven het onderwerp "wild" tijdens discussies over dierziektebestrijding naar elkaar toe en uiteindelijk vaak terzijde.

Nu, in "vredestijd" is het van belang feiten en gevoeligheden op tafel te krijgen. Is er überhaupt een kans op ziekteverspreiding door wild? En zo ja, zijn er methoden om te voorkomen dat wild de betreffende ziekte verspreidt en landbouwhuisdieren besmet? Hoe groot is het risico dat wild wordt besmet door besmette landbouwhuisdieren? Hoe wordt er in Nederland en de Europese Unie aangekeken tegen dit vraagstuk? Welke ontwikkelingen zijn er en

waar zijn deze op gebaseerd? Hoe kijken andere belanghebbenden aan tegen deze aanpak?

1.2. Afbakening

In het stuk ligt de focus op de aangifteplichtige dierziekten KVP en MKZ. Het zijn zeer besmettelijke ziekten die bij een uitbraak grote sociaal-economische gevolgen kunnen hebben. Wild zou een rol kunnen spelen bij de insleep en verspreiding van deze ziekten. *Voor een andere besmettelijke aangifteplichtige dierziekte waarvan recent een grote uitbraak heeft plaatsgevonden (AI) geldt dat de mogelijke bestrijdingsmethoden in wilde vogels zodanig minimaal zijn dat er in dit rapport slechts zijdelings aandacht aan wordt besteed.*

2. WILD IN NEDERLAND

2.1. Verspreiding en natuurlijk gedrag

De draagkracht van een (natuur)gebied voor bijvoorbeeld wilde zwijnen is afhankelijk van het aanbod aan dekking, water en voedsel en verschilt hierdoor per jaar.

Onder het begrip draagkracht wordt verstaan: *Het maximale aantal dieren dat blijvend gebruik kan maken van een gebied zonder dat de vegetatie negatief wordt beïnvloed* (Stoddart, 1975).

Er leven duizenden wilde zwijnen, edelherten, damherten en reeën in de Nederlandse bossen en parken. Er is een aantal plekken aangewezen als leefgebied; voor wilde zwijnen zijn dit bijvoorbeeld de Veluwe en het Meinweggebied.

De wilde dieren in Nederland worden intensief beheerd. Over de jacht als beheersmethode wordt verschillend gedacht. Deze discussie valt buiten de context van dit stuk. Wel is het voor de beeldvorming over mogelijke risico's op de verspreiding van dierziekten van belang op te merken dat het evenhoevig wild in Nederland niet totaal "wild" is, maar altijd op de een of andere manier te maken heeft met beheer en controle door mensen. In andere Europese landen is de situatie vaak anders. Nederland is echter een dichtbevolkt land. Dat betekent dat het wild samen met mensen gebieden moet delen, met de daarbij horende tegengestelde belangen en knelpunten.

2.1.1. Verspreiding en natuurlijk gedrag van het wild zwijn

Zoals hiervoor reeds werd aangegeven, komen wilde zwijnen (*Sus Scopa*, verzamelnaam 'zwartwild') in Nederland in twee gebieden voor: op de Veluwe en in het Meinweggebied in Limburg. Het type in Limburg wijkt enigszins af van dat van het Veluwe wilde zwijn. De wilde zwijnen op de Veluwe bevinden zich op de Kroondomeinen, de Zuid-Veluwe en de Hoge Veluwe. De dieren hebben via een aantal

varkenspoortjes toegang tot de vrije wildbaan. De Limburgse zwijnenstand is onderdeel van een grotere concentratie wilde zwijnen over de Duitse grens. De populatie wilde zwijnen in de Eiffel (D) wordt van de populatie in Limburg (NL) gescheiden door een dichtbevolkt Duits industriegebied. Vermenging van deze twee populaties is niet geheel uitgesloten, maar het lijkt niet erg waarschijnlijk dat dit regelmatig voorkomt. Ook vermenging met populaties wilde zwijnen uit België of Luxemburg is in principe mogelijk.

In Nederland heeft het zwartwild geen natuurlijke vijanden meer. In de rest van Eurazië zijn dat wolven, lynxen, beren en tijgers. Om voedselschaarste tegen te gaan wordt in de twee aangewezen leefgebieden het aantal wilde zwijnen door middel van jacht elk jaar teruggebracht tot de volgens natuurbeheerders optimale voorjaarsstand. Op de Veluwe wordt gestreefd naar een voorjaarsstand van zo'n 700 zwijnen. De laatste jaren betekende dit een jaarlijkse afschot van tussen de 2000 en 3000 zwijnen (in 2003 werd een afschotvergunning voor 3500 dieren afgegeven. De zomerstand op de hele Veluwe bedroeg dat jaar 4300 dieren). Buiten de twee aangewezen leefgebieden wordt gestreefd naar een 0-stand en worden wilde zwijnen onbeperkt bejaagd.

De natuurlijke sterfte onder jonge dieren (frischlingen) kan tot 20% bedragen. Als er geen problemen zijn met ziekten, voedselschaarste of extreme weersomstandigheden kan het bestand wilde zwijnen per jaar enorm groeien.

Ook de leeftijdsstructuur van de populatie kan bepalend zijn voor de aantallen wilde zwijnen die ergens kunnen leven. De leidende zeugen houden familiegroepen wilde zwijnen bij elkaar. Deze groepen zijn goed geordend en zijn erg trouw aan hun territorium. Wilde zwijnen kunnen wel vele kilometers afleggen wanneer zij op zoek zijn naar eetbare gewassen. In goede eikeljaren zullen zij minder ver weg zwerven dan in matige jaren omdat er dan overal voedsel te vinden is.

De leidende zeug bepaalt het gebied waarin de familiegroep wilde zwijnen rondtrekt en weet uit ervaring welke plekken moeten worden vermeden. Plekken waar wilde zwijnen zijn geschoten (bijvoorbeeld een akker) gaat ze uit de weg. Als de leidende zeug wordt geschoten tijdens de jacht, dan gaat het territorium van de familiegroep ook verloren. De dieren verspreiden zich dan over een groot gebied, waardoor er meer kans is op wildschade aan gewassen en ook eventuele dierziekten over een groot oppervlak worden verspreid.

Mannelijke jonge dieren (overloperkeilers) worden uit de familiegroep gestoten als ze zo'n anderhalf jaar oud zijn. Deze dieren ondernemen enorme wande-

lingen van 40 tot 400 kilometer op zoek naar een eigen leefgebied om inteelt te voorkomen.

2.1.2. Verspreiding en natuurlijk gedrag van de ree

Reeën (*Capreolus capreolus L*) zijn voedselspecialisten. Ze geven de voorkeur aan lichtverteerbare plantendelen met een hoog nutriëntengehalte en stellen hoge eisen aan hun leefgebied.

Reeën zijn geen kuddedieren, maar leven grote delen van het jaar solitair of in wintersprongen van 3 tot 8 reeën. Gedurende een deel van het jaar verdedigt het volwassen reewild een territorium, dat als een voedselreservoir kan worden beschouwd.

De sociale organisatie van het reewild regelt de verdeling van de voedselgebieden. Dominante bokken vestigen zich in die terreingedeelten waar de beste overlevingsmogelijkheden zijn. De lager geplaatsten moeten zich tevreden stellen met minder goede plekken. Dit systeem geldt ook voor de vrouwelijke dieren (geiten). De dieren die lager in de rangorde staan gaan op zoek naar een eigen gebied. Het is gebleken dat het reewild door deze migratie bijna heel Nederland is gaan bewonen.

Het is niet bekend hoeveel reeën er in Nederland zijn. Globaal geschat zijn het er zo'n 50.000. De jaarlijkse telling van reewild geeft geen inzicht in het werkelijke aantal dieren dat in een gebied leeft. Bovendien geeft het aantal getelde reeën geen inzicht

in de relatie tussen het voedselaanbod en het reewild.

Vanwege ruimtetekort voor de grote aantallen reeën wordt er gejaagd. De jacht richt zich op de dieren die in de minder geschikte voedselgebieden leven. Dominant volwassen reewild dat in goede voedselgebieden leeft wordt niet bejaagd.

2.1.3. Verspreiding en natuurlijk gedrag van het hert

In Nederland leven zo'n 3000 edelherten (*Cervus elaphus*) en daarnaast zo'n 1200 damherten (*Dama dama*). De dieren leven in redelijk door wildrasters afgesloten gebieden, zoals de Veluwe en de Oostvaardersplassen. Edelherten kwamen vroeger in heel Nederland voor. Het is de bedoeling dat door verbindingen tussen natuurgebieden edelherten zich verder verspreiden over Nederland. Het natte Noord-oever-Nederrijng gebied, de Utrechtse Heuvelrug en de Brabantse-Limburgse grensstreek worden in dit kader genoemd door bijvoorbeeld Utrechts Landschap en Wereld Natuur Fonds. Ze kunnen door hun voedselgedrag een rol spelen bij een natuurlijke vorming van het landschap.

De dieren leven in roedels. Buiten de bronsttijd leven de mannetjes apart van de hinden. Binnen de wijfjesgroepen vormen de hinden met hun kalf en het kalf van vorig jaar familiegroepen. Damherten leven in groepen van soms meer dan 100 dieren.

In bergachtige gebieden, zoals in Schotland, trekken de dieren rond tussen hoog (zomer) en laag (winter) gebied. Ze kunnen zich aanpassen aan diverse voedselomstandigheden. In tegenstelling tot reeën zijn edelherten en damherten grazers die grote hoeveelheden moeilijk verteerbaar voedsel kunnen verwerken.

Ze worden bejaagd uit oogpunt van beheer, afhankelijk van het aantal geboren dieren per jaar en het aantal herten dat in het verkeer is omgekomen.

3. KANS OP DE INSLEEP EN VERSPREIDING VAN KLASSIEKE VARKENSPEST EN MOND- EN KLAUWZEER DOOR WILD

3.1. Klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer bij wild; gevoeligheid

3.1.1. Klassieke varkenspest

Het KVP-virus hoort net als Bovine Virus Diarree (BVD) en Border Disease (BD) bij de familie van de pestvirussen. Deze virussen zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden; dit maakt detectie lastig.

KVP komt alleen voor bij varkens en wilde zwijnen. De ziekte wordt verspreid door direct contact tussen dieren of indirect via bijvoorbeeld mest of voer.

Bij wilde zwijnen komen alleen mildvirulente stammen van het virus voor. De volwassen dieren worden er nauwelijks ziek van. Bij frischlingen kan een

besmetting wel dodelijk zijn. Frischlingen kunnen resistentie ontwikkelen via de zeug. De jonge dieren worden op deze manier immunotolerante dragers en kunnen hierdoor lange tijd het KVP-virus uitscheiden zonder dat een besmetting te detecteren is.

3.1.2. Mond- en klauwzeer

Het MKZ-virus is een Aftovirus uit de familie van de Picornaviridae. Er zijn zeven verschillende serotypen bekend (A, O, C, Asia-1 en SAT 1, 2 en 3), die moeilijk van elkaar zijn te onderscheiden. Een door-gemaakte infectie met het ene serotype geeft geen bescherming tegen een infectie met één van de andere serotypen.

MKZ komt voor bij runderen, varkens, geiten, schapen, wilde zwijnen, herten en reeën. De ziekte wordt verspreid door direct contact tussen dieren of door indirect contact met bijvoorbeeld mest.

De ziekte is zelden dodelijk, behalve voor jonge dieren. Varkens zijn minder gevoelig voor het virus dan runderen. Wel kunnen varkens grote hoeveelheden virus uitscheiden en zo de ziekte verspreiden.

In Engeland zijn in de jaren '70 experimenten uitgevoerd om de gevoeligheid van diverse hertensoorten voor het virus te bepalen. Edelherten en damherten bleken nauwelijks last te hebben van de infectie, reeën echter vertoonden een vrij ernstig ziektebeeld.

3.1.3. Gevoeligheid

Regelmatig treedt verwarring op over het gebruik van het begrip "robuustheid" in deze context. Wilde dieren zijn niet méér resistent (door sommigen "robuuster" genoemd) tegen besmettelijke ziekten dan productiedieren. De risico's zijn kleiner onder wilde dieren vanwege de totaal andere dierdichtheid en contactstructuur. Wilde dieren die geïnfecteerd zijn hebben de neiging zich alleen terug te trekken in rustige gebieden. Daarnaast is de dierdichtheid in natuurgebieden over het algemeen veel kleiner dan in de landbouwsector.

Grote grazers als Schotse Hooglanders en Heckrunderen vormen een groter risico vanwege de sociale structuur waarin zij leven en de hoge dierdichtheid in bepaalde gebieden.

Overigens treedt regelmatig gebiedsresistentie voor een bepaalde virusstam op na besmetting. Een voorbeeld hiervan is te vinden in Zuid-Afrika: in Zuid-Afrika is de buffelpopulatie in het Krugerpark besmet met MKZ. Na sequensen is gebleken dat de aanwezige virusstammen afkomstig zijn uit verschillende gebieden en onderscheiden populaties. Uitbraken zijn na bepaling terug te voeren op verplaatsingen van dieren uit een bepaald gebied.

3.2. Endemisch voorkomen en onderzoek naar verspreiding

3.2.1. Klassieke varkenspest

De ziekte is in diverse landen in Azië, Afrika, Centraal- en Zuid-Amerika en het Midden-Oosten endemisch onder wilde zwijnen. In Europa komt de ziekte onder wild voor in Duitsland, Luxemburg, België, Frankrijk en Oost-Europa.

In Frankrijk zijn in 2002 21 wilde zwijnen met KVP gevonden. Van deze dieren bevonden zich er twintig in de grensstreek met België en Luxemburg. In 2002 werd KVP in België aangetroffen onder het wild.

In Nederland was de laatste uitbraak van KVP onder de populatie wilde zwijnen in de jaren '80 op de Hoge Veluwe.

De hierboven genoemde landen, inclusief Nederland, Slowakije en andere Oost-Europese risicolanden, hebben sinds de Belgische uitbraak in 2002 maandelijks overleg in een permanente veterinaire commissie onder leiding van de Europese Commissie. Men ontwikkelt een database met informatie afkomstig van de monito-ring in elk betrokken land. Zo ontstaat een informatiebron over het voorkomen en de verspreiding van KVP onder wilde zwijnen in Europa.

De monitoring in Nederland en de overige risicolanden vindt plaats door serologisch en eventueel virologisch onderzoek van geschoten of dood ge-

vonden wilde zwijnen.

Sinds 1994 worden in Nederland alle geschoten zwijnen buiten de daarvoor aangewezen leefgebieden onderworpen aan een serologisch onderzoek. Van de geschoten wilde zwijnen op de Veluwe en de Meinweg wordt een steekproef genomen. Daarnaast worden alle wilde zwijnen die dood worden gevonden getest.

Sinds de zomer van 2003 wordt ook virologisch onderzoek uitgevoerd. Alle wilde zwijnen buiten de Veluwe die ziek lijken bij afschot of afwijkingen van het karkas vertonen bij slacht worden virologisch getest op KVP.

3.2.2. Mond- en klauwzeer

MKZ is een endemisch voorkomende ziekte in delen van Azië, Afrika, het Midden-Oosten en Zuid-Amerika, echter niet in Europa.

Begin 1900 is sporadisch een geval van een natuurlijke infectie gerapporteerd (Sardinië, 1907; Kaukasus, aantal keer tussen 1902-1925). De kans dat het MKZ-virus bijvoorbeeld via Afrika in Europa terechtkomt, is volgens experts uiterst gering.

Een uitbraak van de ziekte onder wilde zwijnen of herten zou de oorzaak kunnen zijn van een uitbraak in de landbouwsector. Er zijn echter geen aanwijzingen dat dit risico duidelijk aanwezig is. In de laatste tientallen jaren is in West-Europa geen MKZ-uitbraak onder landbouwhuisdieren vanuit het wild

voorgekomen. Een besmetting van het wild vanuit de landbouw is in de laatste tachtig jaar eveneens niet gerapporteerd in West-Europa. In Israël is in 1992 een epidemiologische link gevonden tussen een infectie in een aantal wilde zwijnen en een uitbraak in een kudde vleeskoeien..

Tijdens de recente MKZ-uitbraak in Nederland in 2001 is het wild geïsoleerd en gemonitord. Er zijn 140 reeën en 208 wilde zwijnen uit gebieden dicht bij de ziektehaarden onderzocht op het virus. Alle monsters waren negatief. Volgens de uitvoerende instantie (CIDC) is een te klein aantal monsters onderzocht om wetenschappelijk onderbouwd uit te kunnen sluiten dat de ziekte aanwezig was onder het wild. De kans op aanwezigheid van de ziekte binnen het wild wordt echter zeer gering geacht.

In Engeland zijn gedurende de uitbraak van MKZ in 2001 484 wilde en gehouden herten getest op het virus. Alle monsters waren negatief.

MKZ wordt met betrekking tot wild door (Europese) beleidsmakers en wetenschappers hierdoor ook niet gezien als een probleem. Ook in de nieuwe EU-landen zijn er geen problemen met insleep van MKZ vanuit het wild naar landbouwhuisdieren. Dit ondanks de vele kleinschalige landbouwbedrijfjes aldaar, die vaak midden in het bos gelegen zijn en waar contact tussen wild en gehouden dieren regelmatig voorkomt.

MKZ wordt op dit moment niet meer standaard gemonitord onder wild in Europa.

3.3. Ecologische hoofdstructuur

Zoals eerder vermeld zijn in Nederland twee gebieden aangewezen als leefgebied voor wilde zwijnen. Op de Hoge Veluwe leeft een gesloten populatie wilde zwijnen. Het gebied is afgeschermd en kan bij noodzaak eenvoudig worden onderverdeeld in kleinere compartimenten. De kans op een eventuele verspreiding van een ziekte als KVP lijkt hier uiterst gering.

De andere populatie bevindt zich in het gebied de Meinweg nabij Roermond. Dit gebied staat in rechtstreekse verbinding met Duitsland. Ook de Belgische en Luxemburgse populatie wilde zwijnen is relatief dichtbij. In België en Luxemburg werd in 2001 een aantal wilde zwijnen positief getest op KVP. In Duitsland komt KVP endemisch voor onder het wild, echter niet in het gebied dat aan Nederland grenst. Het dichtstbijzijnde gebied waar KVP voorkomt (de Eiffel) wordt door een dichtbevolkt gebied gescheiden van het gebied dat in verbinding staat met Nederland. De kans lijkt klein dat de verschillende populaties kunnen vermengen, maar het mag niet worden uitgesloten dat een keiler zo'n afstand kan overbruggen.

Over de risico's van het verbinden van verschillende natuurgebieden (EHS) wordt verschillend gedacht. Volgens diverse experts staan de plannen voor de EHS recht tegenover de wens tot risicobeheersing van dierziekten. Het ministerie van LNV beraadt zich op de mogelijkheid beide beleidslijnen met elkaar te verenigen. In de tot nu toe geldende aanpak voor de opzet van de EHS wordt gesproken over varkensvrije zone's rondom natuurgebieden. In een recent advies van Alterra en het CIDC (beiden Wageningen UR) wordt gesteld dat de effectiviteit van deze zone's te laag is. Het doel heiligt niet de middelen. Dit advies wordt overgenomen door het ministerie; het plan voor de EHS wordt op dit moment herschreven. De geraadpleegde expert van de Europese commissie ziet de verbindingszones tussen natuurgebieden niet als probleem. Hij stelt dat een ree, hert of wild zwijn zich überhaupt niet laat tegenhouden door de huidige grenzen van natuurgebieden. Het Nationaal Park de Hoge Veluwe werkt voorzichtig mee aan het koppelen van natuurgebieden, met name omdat de uitwisseling van populaties (kleine) dieren belangrijk is.

De mogelijkheid tot compartimentering en het afsluiten van ecodeucten wordt door alle geraadpleegde experts uiterst belangrijk gevonden om verspreiding van dierziekten te voorkomen.

In Zuid-Afrika is een discussie gaande over de gewenste koppeling van het Krugerpark met natuurgebieden in Mozambique. Door veterinairen wordt gewaarschuwd voor een oncontroleerbare verspreiding van dierziekten door het hele "Great Limpopo Transfrontier Park", zoals het nieuwe gebied gaat heten. De politieke druk om de gebieden aan elkaar te koppelen is echter groot. Na sequensen is gebleken dat de MKZ-virusstammen in het park afkomstig zijn uit verschillende gebieden en onderscheiden populaties. Uitbraken zijn na bepaling terug te voeren op verplaatsingen van dieren uit een bepaald gebied. Het koppelen van natuurgebieden kan menging van verschillende virusstammen tot gevolg hebben. Wellicht is dit geen probleem omdat MKZ toch al in alle aan elkaar gekoppelde gebieden voorkomt.

3.4. Grote grazers

De kans op verspreiding vanuit wilde zwijnen, reeën en herten naar gehouden dieren lijkt klein door de weinige dier-dier contacten, maar verspreiding op deze wijze kan niet geheel uitgesloten worden. In geval van voedselschaarste wordt de kans op contact aanzienlijk verhoogd door foeragerende dieren. Grote grazers daarentegen kunnen door de intensievere contactstructuur een risicofactor vormen bij de verspreiding van het MKZ-virus. De status van deze dieren is in veel gevallen ergens tussen ge-

houden dieren en wild in. Bij de bestrijding van dierziekten is dit ook het geval.

Er zijn geen gevallen bekend van besmette grote grazers tijdens de recente uitbraken, maar de angst bestond dat de dieren besmet zouden raken. Dit heeft tot maatschappelijke onrust geleid.

3.5. Overige risicofactoren

Volgens experts is de mens de belangrijkste vector bij het overbrengen van KVP of MKZ. Een nonchalante bedrijfsvoering leidt tot een hogere kans op insleep en verspreiding van dierziekten.

Jagers worden door experts apart genoemd als risicofactor; ze kunnen smetstof van dode dieren verspreiden. Vaak nemen jagers geschoten dieren in de auto mee naar huis. Niet zelden zijn jagers in het dagelijks leven boer, waardoor de kans op eventuele besmetting van het eigen bedrijf wordt verhoogd.

Een andere risicogroep zijn jagers die gaan jagen in gebieden in het buitenland waar KVP endemisch voorkomt. De Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging is zich bewust van de risico's en geeft uitgebreide voorlichting aan de 28.000 jagers in Nederland. Jagers moeten om hun jachtakte te behalen een uitgebreide theoretische en praktische opleiding volgen bij de Stichting Jachtopleidingen Nederland. Er wordt uitgebreid aandacht geschonken aan dierziekten.

De meeste jachtgebieden staan onder het beheer van een Wildbeheereenheid (WBE). Uitzondering is bijvoorbeeld de Hoge Veluwe. Zij verpacht haar jachtgebied niet, maar heeft zelf jachtopzieners en jagers in dienst om de controle te behouden.

Reizigers kunnen ook ziekten meebrengen uit landen waar bijvoorbeeld MKZ endemisch voorkomt. Een door experts genoemd risico is de import van illegaal vlees uit landen waar MKZ voorkomt. Het schijnt voor te komen dat bedorven vlees (na een lange reis) wordt achtergelaten in natuurgebieden. Het zou kunnen worden opgegeten door wild. Door middel van het geven van voorlichting aan reizigers moeten dit soort onnodige risico's voorkomen worden.

Overigens komt in Turkije MKZ endemisch voor. (Turkse) Vakantiegangers die daar hun vaak agrarische familie opzoeken hebben tot op heden niet voor insleep van de ziekte in de Nederlandse landbouw gezorgd, aangezien er in Nederland geen Turkse veehouders zijn. De sociale structuur is gescheiden, de risico's zijn zeer beperkt.

4. POLITIEK BELEID BIJ UITBRAKEN ONDER WILD

4.1. Europese Unie

De Europese Richtlijn 2003/85/EG beschrijft de communautaire maatregelen voor de bestrijding van MKZ.

De richtlijn geeft de lidstaten de ruimte om bij een uitbraak van MKZ onder wild zelf binnen 90 dagen een programma voor uitroeiing bij de Europese Commissie in te dienen. In artikel 15 lid 1 staat:

“Wanneer een uitbraak van MKZ dreigt te resulteren in een besmetting van ziektegevoelige dieren in een laboratorium, een dierentuin, een wildpark of een omheind gebied, ... ziet de betrokken lidstaat er op toe dat de nodige maatregelen op het gebied van bioveiligheid worden genomen om de dieren te beschermen tegen besmetting. Deze maatregelen kunnen met name inhouden dat de toegang tot openbare instellingen wordt beperkt of dat bijzondere toegangsvoorwaarden worden vastgesteld”.

In lid 2 staat vervolgens:

“Wanneer een uitbraak van MKZ wordt bevestigd in één van de in lid 1 bedoelde voorzieningen, kan de betrokken lidstaat besluiten af te wijken van het bepaalde in artikel 10 ..., op voorwaarde dat de fundamentele belangen van de Gemeenschap en met name de diergezondheid van de andere lid-

staten, niet in gevaar komt en dat de nodige maatregelen getroffen zijn om elk risico op verspreiding van MKZ-virus te voorkomen”.

In één van de bijlagen van de richtlijn staat een aantal maatregelen genoemd die moeten worden genomen bij een uitbraak onder wild. Zo moet een team van deskundigen worden opgesteld, met daarin dierenartsen, jagers, wildbiologen en epizoötiologen. Het getroffen gebied moet worden afgehekeld, bedrijven in het gebied worden onder officieel toezicht gesteld. Binnen 90 dagen moet een programma voor uitroeiing van het virus worden ingediend in Brussel. Daarbij kan men denken aan monitoring, het voorkomen van verspreiding en de vermindering van het aantal ziektegevoelige dieren.

Voor KVP geldt hetzelfde. In de Europese Richtlijn 2001/89/EG van de Raad van 23 oktober 2001 betreffende maatregelen van de Gemeenschap ter bestrijding van KVP wordt ruimte aan de lidstaten geboden om een eigen bestrijdingsmethode te ontwikkelen. Eerst moet door de getroffen lidstaat worden erkend dat er een uitbraak is, vervolgens moet het getroffen gebied worden ingedamd en vervolgens moet het gebied worden gecontroleerd. De lidstaat kan trachten de ziekte uit te roeien (vaccinatie, jacht) of kan kiezen voor het laten uitwoeden van het virus (immuniteit opbouwen) in het getroffen gebied. De aanpak is afhankelijk van de populatie

(bijvoorbeeld dichtheid en gesloten of open populatie) en het gebied (bijvoorbeeld mogelijkheid tot afsluiten).

Zoals eerder opgemerkt wordt MKZ met betrekking tot wild in Europa niet gezien als een probleem.

Voor KVP ligt dat geheel anders. In de Permanente Veterinaire Commissie van de EU wordt de KVP-problematiek door specialisten besproken. De risicolanden Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, België, Nederland en Slowakije zijn hierin vertegenwoordigd.

In de richtlijnen voor KVP en MKZ wordt de mogelijkheid tot regionalisering geboden. Dit betekent voor de lidstaten dat het mogelijk is een uitbraak tot een bepaald gebied trachten te beperken door middel van bijvoorbeeld vaccinatie zonder ernstige consequenties voor de rest van de lidstaat. Bij een gecontroleerde uitbraak onder wild in een afgesloten gebied kan dit dus betekenen dat er geen langdurige handelsbelemmeringen uit volgen. Wel verplicht de OIE een lidstaat tot een surveillance zone van 10 km om een besmet gebied. Bedrijven in deze zone kunnen hierdoor geen producten buiten het eigen gebied afzetten of dieren vervoeren zolang de ziekte nog in het afgesloten gebied voorkomt.

4.2. Invulling door lidstaten

4.2.1. Frankrijk

Frankrijk heeft onderzoek laten doen naar de beste methode en is tot de conclusie gekomen dat de beste aanpak in geval van KVP afwachten is. De Raad heeft de (onderbouwing van de) resultaten van dit onderzoek niet kunnen achterhalen. Er wordt gesteld dat het laten uitwoeden van het virus onder het wild resulteert in immuniteit en daardoor in minimalisatie van het risico. In de praktijk blijkt het jaren te duren voordat een gebied "vrij" kan worden verklaard, waardoor boeren in het gebied hun dieren jarenlang alleen lokaal kunnen afzetten. "Vrij" betekent dat het virus niet meer wordt aangetroffen, serologisch positieve dieren kunnen wel worden aangetroffen.

Andere lidstaten zijn sceptisch over de "Franse methode" en hebben om opheldering gevraagd in Brussel. In 2001 werden ruim twintig besmette dieren gevonden. Wilde zwijnen uit Frankrijk kunnen in contact komen met dieren in België en Luxemburg en zo de ziekte over een groot gebied verspreiden.

De indruk bestaat dat er weinig overleg plaatsvindt over de Franse bestrijdingsmethode en dat een wetenschappelijk fundament ontbreekt.

Frankrijk is inmiddels door de overige lidstaten gedwongen haar aanpak te herzien.

4.2.2. Duitsland

In Duitsland worden regelmatig op grote schaal uitbraken van KVP onder wilde zwijnen gesignaleerd. Deze dieren leven verspreid over een enorm gebied. Bij uitbraken wordt intensief gejaagd en daarnaast gevaccineerd door het neerleggen van aas.

Wilde zwijnen kunnen worden gevaccineerd met levend (afgezwakt, dus minder virulent) vaccin. Dit kan door orale toediening van baits met een capsule vaccin. Het vaccin replicateert in de tonsillen. Er wordt oxytetracycline toegevoegd waardoor kleuring van botweefsel (tanden) optreedt; dit is eenvoudig te detecteren.

Tussen 1993 en 1995 is een veldstudie (7) uitgevoerd naar de effectiviteit van orale vaccinatie. De conclusie was dat het goed mogelijk is varkenspest door middel van vaccinatie te bestrijden in een afgesloten gebied met een gemiddelde dichtheid aan wilde zwijnen. Het neerleggen van aas is een arbeidsintensieve klus. De op deze manier gevaccineerde dieren kunnen worden geconsumeerd door de lokale bevolking. Het is onduidelijk welke consequenties de vaccinatiestrategie heeft voor de omliggende landbouwbedrijven.

De baits werden goed opgenomen en in tot 60% van de wilde zwijnen werden antilichamen teruggevonden. Ruim de helft van de jonge dieren nam geen baits op en werd niet geïmmuniseerd. Jonge dieren bevinden zich laag in de rangorde en worden door

de oudere dieren weggehouden bij voer, in dit geval met het vaccin. De onderzoekers stellen dan ook, dat het noodzakelijk is de jonge dieren intensief te bejagen, zeker omdat deze dieren vaak virusdrager zijn (congenitale persistentie) zonder antilichaamrespons. Met name de jonge beertjes (overloopkeilers) leggen lange afstanden af en kunnen zo het virus verspreiden.

4.2.3. Nederland

Klassieke varkenspest

De directie Voedselkwaliteit en Diergezondheid (VD) van het ministerie van LNV heeft in overleg met de VWA, jachtopzieners, directie Natuur van het ministerie van LNV, regiodirecteuren en de Gezondheidsdienst voor Dieren een nieuwe beleidslijn uitgezet betreffende KVP en wild gebaseerd op de Europese Richtlijn.

Bij een uitbraak van KVP onder wilde zwijnen wordt de precieze aanpak vastgesteld door een team van deskundigen. De aanpak is afhankelijk van de ernst van de uitbraak en het getroffen gebied en kan niet van tevoren worden vastgesteld.

Een aanzet tot overleg tussen deze experts in vreedstijd is gegeven, maar niet verder doorgezet.

In het algemeen zal bij een uitbraak van KVP het getroffen gebied (Veluwe of Meinweg) worden afgesloten. Vervolgens zal de populatie wilde zwijnen worden teruggebracht tot de voorjaarsstand. Vol-

gens epidemiologen is de kans op verspreiding dan gereduceerd tot een acceptabel niveau.

Hierbij wordt gekozen voor gewone jacht en wordt drijfjacht uitgesloten om onrust zoveel mogelijk te voorkomen. Het bejagen van dieren buiten het jachtseizoen strookt niet met de Flora- en Faunawet. In geval van een crisis kunnen uitzonderingen worden gemaakt. Bij een uitbraak moet de lagere overheid betrokken worden bij de uitvoering van maatregelen. Een goede informatievoorziening is onontbeerlijk, het besluitvormingstraject moet helder en snel zijn.

Indien er een uitbraak plaatsvindt onder wilde zwijnen in de 0-gebieden, buiten de Veluwe of Meinweg, zal de bestrijding lastiger te realiseren zijn. Ook zonder uitbraak wordt getracht alle wilde zwijnen in de 0-gebieden te doden, maar het is ondoenlijk om alle dieren te bejagen. De geraadpleegde experts hebben geen idee hoe een uitbraak in deze 0-gebieden te bestrijden.

Na afschot tot de voorjaarsstand in een afgesloten getroffen gebied worden de dieren intensief gemonitord. Er zullen steekproeven genomen worden om vast te kunnen stellen of het virus zich verder verspreidt. Rondom het toezichtgebied zal een corridor van 10 kilometer worden ingesteld. De commerciële veehouderij die zich in dit gebied bevindt krijgt een vervoersverbod opgelegd.

Het vaccineren van wilde zwijnen wordt niet gezien als een goede aanpak om de ziekte te bestrijden.

Het is een rigoureuze bestrijdingsmethode die toepasbaar is indien, zoals in Duitsland, de populatie wilde zwijnen wijd verspreid is en indien KVP endemisch voorkomt onder de dieren. Vaccinatie zal alleen op advies van het team van deskundigen worden toegepast als laatste redmiddel. Vaccineren betekent meer en langdurige restricties voor de commerciële veehouderij rondom het gebied. Het eventuele grootschalig doden van wild zal veel maatschappelijke weerstand opwekken, maar wordt niet uitgesloten.

In de Europese Richtlijn wordt vermeld dat bij een uitbraak van KVP in een grensstreek moet worden samengewerkt tussen lidstaten.

Er is met Duitsland overleg over de Meinweg, grenzend aan Duitsland. Dit gebied is moeilijk af te sluiten tijdens een uitbraak. Er wordt met Duitsland gekeken of omheining van het gebied tot de mogelijkheden behoort.

Binnen het ministerie van LNV is veel discussie geweest over de nieuwe beleidsplannen. Men probeert een balans te vinden tussen risicobeheersing en maatschappelijke acceptatie.

Er is op diverse onderdelen overeenstemming bereikt over de te volgen aanpak en ook beheerders van grote natuurgebieden zijn het volgens de directie VD van het ministerie van LNV eens met de voorgestelde beleidslijn.

Enkele belanghebbenden menen echter niet goed te zijn geïnformeerd of hebben zelf een draaiboek vastgesteld. De indruk bestaat dat er op diverse plekken veel weerstand zal bestaan tegen overheids-draaiboeken.

Mond- en klauwzeer

De Europese lidstaten hebben ook voor MKZ de ruimte om een eigen beleidsstrategie te ontwikkelen. MKZ met betrekking tot wild wordt zoals gezegd in West-Europa niet gezien als een groot probleem. In Nederland wordt de kans op verspreiding door wild na de recente uitbraak laag geschat. Het beleids-draaiboek voor MKZ wijdt, in tegenstelling tot het draaiboek voor varkenspest, geen hoofdstuk aan de bestrijding van MKZ onder wild.

Indien de ziekte uitbreekt onder wild zijn de bestrijdingsmogelijkheden beperkt. De jacht is minder goed toepasbaar, aangezien herten en reeën zich over grote gebieden verspreiden als ze worden opgejaagd. De enige optie is om de bewegingsvrijheid van de dieren te beperken. Ook dit is moeilijk uitvoerbaar, aangezien deze dieren, in tegenstelling tot wilde zwijnen, verspreid over heel Nederland voor (mogen) komen.

Indien de mogelijkheid tot effectieve orale vaccinatie zou bestaan zou dit te prefereren zijn; een goede methode is op dit moment echter niet beschikbaar.

De te volgen aanpak zal worden vastgesteld door een team van deskundigen en is afhankelijk van de situatie. Men denkt aan het afsluiten van gebieden en “wachten tot het overgaat”. Het in uiterst geval ruimen van bijvoorbeeld runderen in de Oostvaardersplassen wordt ondanks de verwachte grote maatschappelijke weerstand niet uitgesloten. De overheid stelt de belangen van de commerciële veehouderij voorop.

4.3. Landen buiten de EU

4.3.1. Zuid-Afrika

Zuid-Afrika is, met uitzondering van het Krugerpark, vrij van MKZ. De wilde buffels in het Krugerpark zijn op grote schaal besmet met het virus. Door middel van wildvrije corridors rondom het park wordt voorkomen dat de ziekte buiten het park komt. Ook wordt uitgebreide voorlichting gegeven aan jagers. Om het park heen bevinden zich weinig landbouwbedrijven en diegenen die er zijn, zijn kleinschalig. Vaccineren van de wilde buffels is praktisch niet haalbaar en vindt men ook niet noodzakelijk aangezien de dieren bij besmetting niet erg ziek worden. De OIE geeft ruimte aan landen om een MKZ-vrije status te verkrijgen terwijl in bepaalde afgesloten gebieden MKZ voorkomt.

De meeste landen willen dit niet, omdat afzet van het vlees moeilijk wordt. De meeste handelspartners willen geen vlees afnemen van dit soort landen, hoewel

het eigenlijk niet toegestaan is om deze producten te weigeren.

Indien een uitbraak buiten het afgesloten gebied plaatsvindt, kan een land tot drie maanden na de laatst vastgestelde uitbraak geen dierlijke producten afkomstig van het getroffen gebied internationaal afzetten. Voor Zuid-Afrika zijn de economische belangen hierin niet zo groot. Voor West-Europese landen als Nederland ligt dit vanzelfsprekend geheel anders.

5. VISIES VAN BELANGHEBBENDEN EN EXPERTS

5.1. Verschillende bestrijdingsmethoden

5.1.1. Jagen

In de jaren '80 brak KVP uit op de Veluwe. Er is toen besloten de ziekte te bestrijden door middel van een lijnejacht. Zo veel mogelijk dieren werden gedood om de ziekte uit te roeien. Dit is echter op deze manier niet goed mogelijk. Ook de lijne- of drijfjacht doodt niet alle aanwezige dieren in een gebied.

De methode veroorzaakte volgens de natuurbeheerder zeer veel onrust bij de dieren, waardoor de overgebleven dieren zich over een groot gebied verspreidden en zo de ziekte meenamen. Daarnaast veroorzaakte het ook zeer veel maatschappelijke onrust.

Nationaal Park de Hoge Veluwe is evenals de Dierenbescherming zeer duidelijk tegenstander van grootschalige jachten als bestrijdingsmethode tijdens uitbraken van KVP. Tijdens een uitbraak wil men de hekken en ecoducten sluiten en de ziekte laten uitwoeden onder de populatie.

De VWA is van mening dat drijfjacht bij een KVP-uitbraak in principe een goede, effectieve methode is, maar dat ethische bezwaren deze aanpak uitsluiten.

Het team van deskundigen dat samen met het ministerie van LNV verantwoordelijk is voor het opstellen van het draaiboek voor KVP stelt dat wilde zwijnen niet de neiging hebben zich over grote gebieden te verspreiden als ze worden opgejaagd door de jacht. Het aanleggen van voederplekken ten behoeve van de jacht is echter ongewenst.

Het uitdunnen van de populatie tot de voorjaarsstand wordt door diverse experts genoemd als goede maatregel bij een uitbraak. De Dierenbescherming en Nationaal Park de Hoge Veluwe pleiten echter voor een totaal jachtverbod tijdens uitbraken van KVP om onrust onder het wild en hierdoor verdere verspreiding van KVP te voorkomen.

Wat betreft MKZ zijn de geraadpleegde experts het er allen over eens dat jacht geen goede bestrijdings-

methode is. Herten en reeën worden te veel opgejaagd. Herten en reeën bevinden zich niet zoals wilde zwijnen voornamelijk in twee leefgebieden, maar komen in heel Nederland voor. Bij bejaging verspreiden ze zich over grote gebieden.

5.1.2. Isoleren en niets doen

Wilde zwijnen worden over het algemeen niet erg ziek van een besmetting met KVP. De dieren bouwen immuniteit op en de ziekte verdwijnt uit de populatie. Het uit laten woeden van de ziekte om zo wijd verspreid immuniteit onder het wild te realiseren is dan ook volgens velen een goede optie.

In Frankrijk kiest men zoals vermeld voor deze aanpak. Belangrijkste voorwaarde voor het slagen van deze aanpak is echter dat het populaties wilde zwijnen betreft die in een afgesloten gebied leven en niet ongecontroleerd rondzwerven over enorme gebieden. Dit laatste is in Frankrijk het geval; het virus is daar niet onder controle en Frankrijk moet kiezen voor een betere aanpak.

Zuid-Afrika kiest voor dezelfde aanpak als het gaat om MKZ. Hier gaat het, net als in Nederland, om een controleerbaar afgesloten gebied.

Het afsluiten of compartimenteren van natuurgebieden gebruik makende van al dan niet natuurlijke barrières wordt door de geïnterviewde experts gezien als belangrijkste aanpak bij een uitbraak van MKZ of KVP. De opzet is dat bij een

uitbraak een zo klein mogelijk gebied moet kunnen worden afgebakend zonder consequenties voor de rest van een land. Dit geldt ook voor een uitbraak in een dierentuin of natuurgebied.

De Hoge Veluwe kan op deze manier worden onderverdeeld in kleine afgebakende gebieden. Andere gebieden zoals de Meinweg zijn niet eenvoudig af te sluiten. Ook is hier het aantal landbouwbedrijven met ziektegevoelige dieren rondom het gebied groter, waardoor ook de kans op een eventuele verspreiding groter wordt. Verwacht wordt dat de commerciële veehouderij het "niets doen" bij een uitbraak onder wild in een afgesloten gebied zullen afwijzen.

Grote grazers zouden in theorie eventueel kunnen worden opgehokt, maar het is onmogelijk om alle dieren bij elkaar te krijgen.

De varkensvrije zones rondom de natuurgebieden in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur zijn van de baan. Over de doelmatigheid van deze zones wordt ernstig getwijfeld.

De vraag is of de door de OIE voorgestelde bufferzones van 10 km om een besmet gebied dan wel afdoende zijn.

5.1.3. Vaccineren

In Duitsland leven wilde zwijnen verspreid over het hele land. KVP komt endemisch onder het wild voor. Aangezien het om grote aantallen dieren gaat, heeft Duitsland er voor gekozen om vaccinatie en het bejagen van dieren in te zetten om de ziekte onder controle te krijgen. Daar zijn goede resultaten mee geboekt. Nederland heeft te maken met een geheel andere situatie. De wilde zwijnen leven in twee aangewezen gebieden en worden daarbuiten bejaagd. KVP komt niet endemisch voor onder de Nederlandse wilde zwijnen. Vaccinatie wordt daarom beschouwd als laatste redmiddel aangezien de consequenties voor de handel groot zijn.

De Dierenbescherming zet vraagtekens bij de effectiviteit van vaccinatie, maar sluit de methode niet uit. De impact van een ongecontroleerde uitbraak van MKZ of KVP is zo groot, dat eventuele vaccinatie van wild te rechtvaardigen is.

5.1.4. Bestrijding van aviaire influenza

AI komt in de milde vorm (laag-pathogeen) algemeen voor onder wilde vogels. De dieren worden er niet erg ziek van.

De bestrijding van een uitbraak van hoogpathogeen AI-virus bij wilde vogels is zeer moeilijk. Vaccinatie is in theorie mogelijk. Op dit moment is er geen wet- en regelgeving waarin (preventieve) vaccinatie van

hobbypluimvee, dierentuindieren of wilde vogels mogelijk wordt gemaakt. De consequenties van beperkte of grootschalige vaccinatie zijn niet duidelijk. Zolang deze consequenties niet duidelijk zijn, wordt (preventieve) vaccinatie niet gezien als een oplossing.

LITERATUURLIJST

1. Raad van de Europese Unie (2003). Richtlijn 2003/85/EG van de Raad van 29 september 2003 tot vaststelling van communautaire maatregelen voor de bestrijding van Mond- en klauwzeer
2. Raad van de Europese Unie (2001). Richtlijn 2001/89/EG van de Raad van 23 oktober 2001 betreffende maatregelen van de Gemeenschap ter bestrijding van klassieke varkenspest
3. Voedsel en Waren Autoriteit (2003). Draaiboek KVP. KVP bij wilde varkens
4. Nationaal Park de Hoge Veluwe (2001). Draaiboek Mond- en Klauwzeer
5. Dierenbescherming (2001). Mond- en Klauwzeer (MKZ) en de risico's van verspreiding door in het wild levende dieren
6. Simpson, V.R. (2002). Review: Wild animals as reservoirs of infectious diseases in the UK (Vet. Journal 163, p128-146)
7. Kaden, V. et al. (2000). Oral immunisation of wild boar against classical swine fever: evaluation of the first field study in Germany (Vet. Microbiology 73, p239-252)
8. Elbers, A.R.W. et al. (2003). Serosurveillance of wild deer and wild boar after the epidemic of foot-and-mouth disease in the Netherlands in 2001 (Vet. Record 29)
9. Dutch Wildlife Health Centre (2003). DWHC Newsletter (No 2, October 2003)
10. Dutch Wildlife Health Centre (2004). DWHC Newsletter (No 3, January 2004)

11. Donaldson, A. et al (2001). What is the risk that Feral Deer on infected premises will cause outbreaks of FMD on other premises ? (Veterinary Risk Assessment No.5)
12. Donaldson, A. et al (2001). What is the risk of feral wild boar becoming effected with FMD and subsequently causing new incidents of FMD in domestic livestock ? (Veterinary Risk Assessment No.7)
13. Donaldson, A. et al (2001). What is the risk of new outbreaks of FMD if deer parks are open to the public ? (Veterinary Risk Assessment No 9)
14. Lamont, M.H. (2001). What is the risk of migratory geese spreading foot and mouth disease virus? (Veterinary Risk Assessment)
15. Garland, A.J.M. (1999). Vital elements for the successful control of foot- and mouth disease by vaccination (Vaccine 17, p1760-1766)
16. Gibbs, P. (...). Foot- and Mouth Disease in British Deer. (Presentation College of Veterinary Medicine, University of Florida)

BIJLAGEN

1. OVERZICHT VAN PUBLICATIES

Onderstaand overzicht betreft de publicaties van de Raad vanaf 2002. Een overzicht van eerdere door de Raad uitgebrachte adviezen kan worden opgevraagd bij het secretariaat van de Raad of is te vinden op www.raadvoordierenaangelegenheden.nl.

PUBLICATIES IN 2005:

RDA 2005/01 De rol van wild bij de insleep en verspreiding van klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer in Nederland

PUBLICATIES IN 2004:

RDA 2004/01 Dierziektebeleid met draagvlak – Advies over de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten; deel 2 – Onderbouwing van het advies

RDA 2004/02 Notitie Diergeneesmiddelen

RDA 2004/03 Negatief- en positieflijst voor vissen, reptielen en amfibieën ter invulling van artikel 33 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren

RDA 2004/04 Bestialiteit

RDA 2004/05 Strategieën om te komen tot een efficiëntere opsporing van besmettelijke, aangifteplichtige dierziekten

RDA 2004/06 Verkenning van de toekomstperspectieven voor agroproductieparken in Nederland

Jaarverslag 2003

PUBLICATIES IN 2003:

RDA 2003/01 Advies omtrent dierziekten en zoönosen, waarvoor hobbymatig gehouden dieren vatbaar zijn en als drager kunnen fungeren, die een bedreiging kunnen vormen voor de gezond-

- heid van mensen en bedrijfsmatig gehouden dieren en die in het kader van grote bestrijdingscampagnes relevant zijn
- RDA 2003/02 Wet- en regelgeving omtrent hobbydieren
- RDA 2003/03 Mogelijke dierenwelzijnproblemen in de paardenhouderij
- RDA 2003/04 Zorgen voor je paard
- RDA 2003/05 Criteria voor dodingsmethoden voor paling en meerval
- RDA 2003/06 Het doden van drachtige grote landbouwhuisdieren
- RDA 2003/07 Negatief- en positieflijst voor zoogdieren en vogels ter invulling van artikel 33 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren
- RDA 2003/08 Dierziektebeleid met draagvlak – Advies over de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten; deel 1 – Advies

Jaarverslag 2002

PUBLICATIES IN 2002:

- RDA 2002/01 Minimum welzijnseisen tijdens bestrijdingscampagnes
- RDA 2002/02 Fokken met recreatiedieren (1)
- RDA 2002/03 Fokken met recreatiedieren (2)
- RDA 2002/04 Advies aan de Directeur Landbouw van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij inzake een plan van aanpak voor de bestrijding van aangeboren afwijkingen bij katten
- RDA 2002/05 Een toetsingskader en toelatingsprocedure voor aanwijzing van nieuwe voor productie te houden vissoorten

2. GERAADPLEEGDE PERSONEN

Voor het tot stand komen van het advies “dierziektebestrijding en wild” zijn geraadpleegd:

- Europese Commissie: dr. A.-E. Füssel
- Europa: dr. S. van der Meys
- Dierenbescherming: mw. drs. A.A.H. Hazenkamp
- Nationaal Park de Hoge Veluwe: B. Boers
- Animal Sciences Group, Wageningen UR: dr. R. Moormann
- CIDC, Wageningen UR: dr. A. Dekker
- CIDC, Wageningen UR: dr. E. van Rooijen
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit: drs. A.M. Akkerman
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit: mw. dr. A.L.J. Nielen
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit: drs. E. van der Sommen
- Kruger Park: mevr. B. Dungu-Kimbenga (via dr. P. Belt, Wageningen UR)
- Voedsel en Waren Autoriteit: drs. L. Scholma
- Voedsel en Waren Autoriteit: drs. K. Steijn

Het advies werd voorbereid door mevr. ir. M. van Dijk, tijdelijk medewerker van de Raad voor Dierenaangelegenheden.